

державної економічної політики. При проведенні такої оцінки можуть використовуватися методи оцінювання суспільної вигоди і зовнішнього ефекту.

ПРОБЛЕМА ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

О. В. БЕРВЕНО, д-р екон. наук, доц.,

проф. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки

В. В. ПАЛЬОШКА, студентка

Харківський національний університет міського господарства

імені О. М. Бекетова, м. Харків

Сьогодні в Україні на тлі нової економічної кризи, що спричинена пандемією «COVID-19», дуже гостро постають питання дефіциту бюджету. За останні роки державний бюджет України зводиться зі значним дефіцитом, що виникає внаслідок перевищення державних витрат над доходами бюджету, а також із-зі незначних абсолютних розмірів державного бюджету. Проблема дефіциту державного бюджету характеризується наявністю накопичувального ефекту, який виявляється у схильності до загострення в довгостроковій перспективі, переході від первинного дефіциту державного бюджету до структурного і циклічного. Тому державам, що попали у пастку дефіциту державного бюджету дуже складно з неї вибратися, проводити збалансовану фіскальну політику й забезпечувати позитивну макроекономічну динаміку. Актуальність проблеми дефіциту державного бюджету особливо загострюється в умовах соціально-економічної нестабільності та необхідності комплексної модернізації економіки, тому без її вирішення неможливим є здійснення якісних перетворень економіки України у відповідності до сьогоденних реалій.

Україна, не маючи достатніх власних коштів для виконання внутрішніх зобов'язань перед суспільством й забезпечення ефективного економічного розвитку, все більше поринає у прірву боргових зобов'язань. Обслуговування зовнішніх боргів потребує додаткових коштів, яких й так не вистачає на вирішення чисельних проблем. Нові запозичення у Міжнародного валютного фонду, групи Світового банку та інших міжнародних інвестиційних структур та країн не вирішують головного завдання – першопричини дефіцитності державних фінансів. Метою нашого дослідження є з'ясування причин та негативних наслідків циклічного дефіциту державного бюджету та пошук можливих шляхів вирішення цієї проблеми.

Головними глибинними причинами бюджетного дефіциту в Україні, який перетворився на довгостроковий тренд, є: довготривалий спад виробництва, що періодично змінюється млявим економічним зростанням, яке не забезпечує значного поступального руху економіки; зниження ефективності та продуктивності вітчизняних підприємств та галузей економіки, що пов'язано з технологічним відставанням та структурними диспропорціями економіки України; не виважена соціально-економічна політика, непослідовність реформ, що зумовили спад обсягів валового внутрішнього продукту та національного

доходу. Всі ці причини сприяли зменшенню обсягів фінансових ресурсів у розпорядженні держави і відбилися на показниках бюджету у вигляді довгострокового дефіциту.

За останній час протягом 2015-2019 років дефіцит державного бюджету збільшився на 40 млн грн. В 2019 році порівняно з 2018 роком дефіцит бюджету збільшився на 28,5 млн грн. Така динаміка збільшення дефіциту державного бюджету наочно демонструє наростання внутрішньої фінансової кризи та систематичне зменшення прибутків державного бюджету. У державному бюджеті на 2019 рік розмір зовнішніх запозичень становить 108,2 млрд грн, що вдвічі перевищує розмір запозичень у 2018 році. А розмір внутрішніх запозичень складають 123,7 млрд грн, тоді як у 2018 році становив 103,9 млрд грн [1]. Ця ситуація актуалізує проблему пошуку додаткових джерел бюджетного фінансування.

Важливою причиною нестачі коштів у державному бюджеті України є значний рівень тінзації економічних відносин. Тіньова економіка в Україні має загрозливі тенденції й спричиняє суттєве недотримання податків до державного бюджету. За статистикою 2019 громадяни України офіційно придбали товарів на суму вдвічі більшу, ніж офіційно заробили, навіть без врахування того, що, як правило, в угодах купівлі майна, нерухомості, транспортних засобів їх вартість зазвичай занижується для мінімізації податкових відрахувань. В тому ж році гривневі депозити громадян збільшилися майже вдвічі, а доларові – на 73%. Така парадоксальна ситуація, в якій обсяг легальних доходів громадян склав 1/3 від легальних витрат та легальних накопичень, свідчить про значну тінзацію економіки України. Саме конструктивні, системні заходи щодо детінізації економіки можуть суттєво поліпшити ситуацію з надходженнями до державного бюджету.

Тіньова частка економіки України створює порочне коло: бюджет недоотримує податки від тіньових доходів й зменшує фінансування соціальних програм та програм розвитку. Вирішення проблеми тінзації економіки України передбачає необхідність реформування системи оподаткування, спрощення бізнес-процедур, підтримку розвитку малого та середнього бізнесу. Також проблему нестачі бюджетних коштів можна вирішувати шляхом деофшорізації економіки, так як значна частка крупного українського капіталу зосереджується в офшорах – низько податкових гаванях.

Ще однією з важливих причин нестачі коштів державного бюджету можна назвати значний рівень корумпованості економіки: розкрадання ресурсної бази, неефективне використання бюджетних коштів, недокредитування реального сектору економіки, незаконне виведення коштів, розкрадання бюджетних коштів, яке відбувається як на стадії формування бюджету, так і на стадії використання його коштів.

Корупція та тінзація економічних відносин впливає на всі макропоказники функціонування національної економіки, розмиваючи базу оподаткування, знижуючи ефективність та продуктивність економіки. Нині багато країн мають дефіцит бюджету, однак не всякий дефіцит бюджету є причиною фінансової нестійкості. Значні обсяги дефіциту бюджету

продовжені у часі мають негативний вплив на фінансову стабільність держави. На розмір дефіциту суттєвий вплив має політична ситуація в країні, тому зміна політичних курсів та урядів провокує ситуацію нестачі коштів.

Нестача державних коштів провокує невиправдану емісію паперових грошей, що зумовлює наростання інфляційних процесів в економіці. Ще однією з важливих причин бюджетного дефіциту є зростання державного боргу, його абсолютного розміру та необхідності його фінансування (часткового погашення). Це ще одне порочне коло бюджетного дефіциту: наявність бюджетного дефіциту спричиняє зростання державного боргу, що, у свою чергу, зумовлює потребу в додаткових бюджетних витратах на його обслуговування і тим самим призводить до збільшення бюджетного дефіциту [2].

Важливим показником розмірів бюджетного дефіциту та причиною появи бюджетного дефіциту є абсолютні розміри ВВП. Україна має значно нижчий абсолютний розмір ВВП, ніж потенційно можливий. Для порівняння реальні доходи бюджету України у 2019 році склали 99,828 млрд грн, а бюджету Німеччини в тому ж році – 356,4 млрд євро, при тому що чисельність населення Німеччини трохи більше ніж в два рази перевищує чисельність населення України. Україна також перерозподіляє через бюджет незначну частку ВВП, що в сукупності створює ситуацію постійного браку коштів. Коштів й так не вистачає на розвиток, а необхідність платити по борговим зобов'язанням ще більше загострює цю проблему.

Зростання боргової залежності країни призводить до зростання курсу валют, скорочення позитивного сальдо торговельного та платіжного балансів, зниження інвестиційної привабливості країни, що, в свою чергу, призводить до зниження рівня продуктивності національної економіки, зниження реальних доходів громадян та виведення капіталу за кордон.

Все вище зазначене свідчить про необхідність своєчасного виявлення ризиків дефіциту державного бюджету України та розробки комплексу заходів щодо мінімізації рівня дефіциту державних коштів й його негативних наслідків. Вирішення проблеми дефіциту державного бюджету передбачає не лише модернізацію системи оподаткування, але й всієї економіки, щоб створити ефективні умови зростання національної продуктивності. Лише за умов сталого інноваційно спрямованого розвитку економіки України можна значно розширити базу оподаткування, забезпечити суттєве зростання ВВП та активізувати вітчизняних підприємців та закордонних інвесторів. Лише комплекс погоджених системних заходів допоможе зменшити проблему дефіциту державного бюджету й нормалізувати макроекономічні показники функціонування економіки України.

Література:

1. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua> (дата звернення 21.01.21).
2. Омеляненко М. О. Модернізація політики управління державним боргом України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 1. С. 49–53.